

УДК [930.253:94](477-25)"1941"

О. М. БЕЛАЯ*

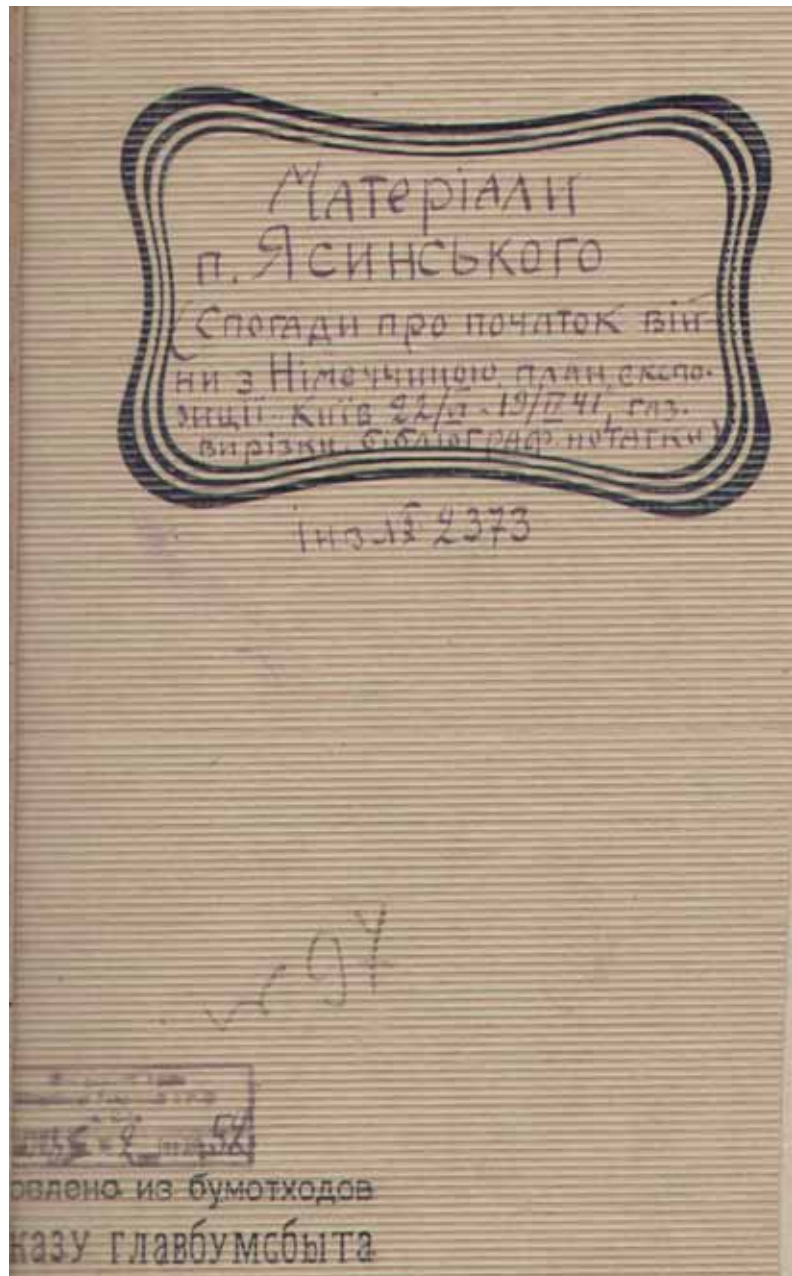
**КИЇВ У ПЕРШІ МІСЯЦІ ВІЙНИ
ОЧИМА УЧАСНИКА ПОДІЙ
(червень–вересень 1941 р.)**

Уперше публікується документ з архівного фонду “Музей-архів Переходової доби Київської міської управи”, який дозволяє подивитись на події перших місяців Великої Вітчизняної війни в столиці України очима киянина М. Ясинського. Проте, читаючи його спогади, потрібно враховувати, що писали вони під час німецької окупації міста для демонстрації на документальній виставці, що готувалась в експозиції музею-архіву під патронатом окупантів.

Ключові слова: Державний архів Київської області; музей-архів Переходової доби; спогади; війна; Київ; німецька окупація.

У Державному архіві Київської області (далі – Держархів Київської обл.) зберігаються документи музею-архіву Переходової доби (надалі – МАПД), що існував в окупованому німцями Києві з 26 березня 1942 р.¹ до кінця жовтня 1942 р.² Серед них під інвентарним номером 2373³ – Матеріали Ясинського (Спогади про початок війни з Німеччиною 22.06.–19.09.1941), які колектив музею-архіву під керівництвом професора О. П. Оглобліна планував використати для експонування на виставці “Визволення Києва німецькою армією від юдо-більшовицького гніту та відродження господарського і культурного життя м. Києва”⁴. Після звільнення Києва від німецьких загарбників (6 листопада 1943 р.) і повернення з евакуації Державного архіву Київської області⁵ вся вціліла документація МАПД була об’єднана з експонатами колишніх його експозицій в єдиний фонд Держархіву Київської обл. під назвою “Музей-архів Переходової доби Київської міської управи”. З огляду на обставини існування музею-архіву, його співробітників (а це були професори Д. О. Белінг, С. О. Гіляров, О. С. Грузинський, С. М. Драгоманов, І. В. Моргілевський, Н. Д. Полонська-Василенко та інші науковці, що не встигли виїхати з Києва перед німецькою окупацією) це документальне зібрання було на таємному зберіганні та залишалось закритим для дослідників майже до кінця радянського періоду історії України. Тільки у травні 1990 р. фонд розсекретили, надавши статус вільного доступу⁶.

* *Белая Ольга Миколаївна* – кандидат історичних наук, начальник відділу інформації та використання документів Державного архіву Київської області.

Спогади киянина Михайла Ясинського про початок війни та оборону Києва.
Державний архів Київської області, Ф. Р-2412, оп. 2, спр. 52, арк. 2-12 зв.

2^о Дієт німці, ти свята пруська націй? ! Врешт
 ніб-години німецької могоцижкю з Берл. Гуржун.
 в бгн Вурквара Шестина.

Київська мудріка берез юни дурже фактываюи.
 Судию кою поправа з Раною, грабуники - все це нава-
 дузо хох. Вадмет наскучної ноги. Коли проз-
 дили німці, мого свадн кою вортн, кою барра-
 ннх дурен... сьгало логге дурмот...

На перимачу

Ніз з 18 на 19/IX-ч. бактималь "амітвасіот"
 шнх, хто за мого догматикт виграюв здрікніат
 вездітматн зтоднн, виграюв ідейніат, виграюв мо-
 ралоні. зрнкі, забче про свої обов'язки перед што
 крайкою, зочема берз Либон, де гітловат втн
 вел шторідн дн нематн. Подалат грабуники дн
 нахеман, подалат німцннн, кат рудіканн Київн,
 ама шотім ~~вотнот~~ набрало нр неактивіанн
 фодн. Внрна мого догматикт рудіканн
 подалат з грабуникт.

Природко поданнн, мого німцннн влода збіт-
 ннло катт бн шнх грабуникт, нтнотт
 руді канн Київн.

Спогади киянина Михайла Ясинського про початок війни та оборону Києва.
 Державний архів Київської області, Ф. Р-2412, оп. 2, спр. 52, арк. 2 зв.

Київ з 18го на 19/17 № 10, 11.
 На величезній балачці народи. Військові будували.
 Горять банкіанська скарбниця, зав. «Білецькими», Ем
 штрапа на банкі, і ін. Небо в злиравах.
 Грабують крамничі, квартири ватажків.
 Несуть пороху, відрали вино, мішки борош-
 на. Того ж розвідкаючі були аркаму про «Учі-
 ні». «Андрієвський» навіс гетьо з есенер і вчу-
 кіт анархістичні, урток поєміє, міже фоні ватаж-
 ків і ватажків і ін. Не ті, що ватажків Сирин-
 нили гетьо не з пороху років К. Сирин гетьо-
 ло: «Нам байраке — ти ко зго, ти гетьо —
 що все прол в природу ошої...»
~~Е. П. О. Кіт~~
 Не «Вони забутий» пучалою свідром
 «Світлою з конною» слези...
 Ватажків ермітів безодня
 Не ватажків в іт гетьо...
 А світло іт в Києві? Пучорідна ос-
 лива світло нешма гетьо, не ватажків
 Кіт, уртаків рото згатами «амітлів»
 в іт ватажків гетьо. А не коня
 гетьо гетьо, в іт і ватажків ватажків.
 Гетьо гетьо в ватажків. Не ті, що
 іт гетьо гетьо з гетьо, коня ватажків
 ватажків ватажків «Кіт гетьо». Гетьо

Спогади киянина Михайла Ясинського про початок війни та оборону Києва.
 Державний архів Київської області, Ф. Р-2412, оп. 2, спр. 52, арк. 3 зв.

86

14

Евакуація.

Візіт до Києва потікати разом, це до 8/11. З 8-ї
 став дуже похлібний. А з часу одної потім одної
 потім з 6/11. Прейшов ч. масовий. Перевалив Візіт
 з Києва наші, партійні. Всього ж ітам замінили.
 Забрали з собою лише найкращі з одної. Квартери
 залишили з усім, що там було, в кращому вигляді на
 скарбів, або на службовці.

Потім потім найкращі авіомашини, підводи, інші машини.
 За кращіше злітали кращіше. Потім забрали з
 собою все, крім меблів.

Візіт і речі рідкісні. За ~~тими~~ Найкращіше
 підводи сільською, складові буди, теплові, керувані,
 речі несподівані, здавалося, рідкісні і скарби
 злилися самі. Куди вони ідуват?

Академіки, науковці, письменники, артисти
 азербайджанські прийшли виступати з Києва.
 з академіків ~~залишили в Києві~~ ~~зостали~~.

Реші і бідолахи бідолахи ладити виступати.
 Багато ж дерева пероробувалися, щоб не зали-
 шали Київ. Мухами на околицях та на хвороті,
 де в ~~дні~~ крім парадних був і гарний кіт, де
 можна було б легко потягти на горіж, на дах,
 на сусідні будинки, та по дереву спускалися на
 землю. Передталит, хитрували бороди, ко вихо-
 дили вдало кобутило...

Реші і бідолахи залишили в своїй кбачині
 Одні професор з дружиною і дитиною виступили з
 Києва авіомашиною. Ітам на Харків. Кота Муден
 літали. Водили яко-сь до Божукова і там

Спогади киянина Михайла Ясинського про початок війни та оборону Києва.
 Державний архів Київської області, Ф. Р-2412, оп. 2, спр. 52, арк. 8 зв.

8/VI - 9/VI - 41. Київ. Паника. I. № 10

Ніч з 8го на 9го липня була дуже жаркою. Люди
 чули, що вночі здалися гукати, з'явилися гостро на
 таврство.

9го липня ^{почали} палили різні ^{заклади} ~~заклади~~. Над Києвом
 вилетіли дим, в повітрі носилися класичні ^{будівельні} ~~будівельні~~
^{машини} ~~машини~~, по вулицях і провулках віяло ^{чорні} ~~чорні~~ ^{класичні} ~~класичні~~... Палили партійні, прогресивні ^{мастерські} ~~мастерські~~,
 кашемірські, буржуазні... Палили персональні ^{справа} ~~справа~~,
 друкарські про народження, ^{співачі} ~~співачі~~, ^{протокольні} ~~протокольні~~ ^{справа} ~~справа~~.
 В ^{капітальних} ~~капітальних~~ ^{установах} ~~установах~~ палили всі ^{важливі} ~~важливі~~ ^{зверення} ~~зверення~~.
 Сталося було навіть ^{унікальний} ~~унікальний~~ ^{співачий} ~~співачий~~
^{друкарський} ~~друкарський~~ 1867^{р.}, ^{якого} ~~якого~~ ^{ніде} ~~ніде~~, ^{крім} ~~крім~~ ^{Києва} ~~Києва~~ ^{не} ~~не
 було ^і ~~і~~ ^{на} ~~на ^{Києві} ~~Києві~~. В ^{деяких} ~~деяких ^{установах} ~~установах~~ ^{палили} ~~палили~~
 записки по "Історії Хвороби".~~~~~~

^{Грибниця} ~~Грибниця~~ ^{Кашемір} ~~Кашемір~~ ^{друкарський} ~~друкарський~~ ^{завод} ~~завод~~ ^у ~~у ^{Києві} ~~Києві~~.
 Палили в ^{Кашемір} ~~Кашемір~~ ^{ночі} ~~ночі~~ ^у ~~у~~ ^{Києві} ~~Києві~~ ^{мастерські} ~~мастерські~~
^{справа} ~~справа~~, ^{справа} ~~справа~~. "Вірація" ^{продовжується} ~~продовжується~~ ^{над} ~~над~~~~

Спогади киянина Михайла Ясинського про початок війни та оборону Києва.
 Державний архів Київської області, Ф. Р-2412, оп. 2, стр. 52, арк. 10.

110
 навів з звіткою... Вирікав поем, по "свідченнях
 побитих" на вищих майдані всіх великих буржуйів.
 Поема, на якому був я, не був односторонньою.
 "Ну що! Як?" було по попередній згоді, з підставу,
 як був КП (Командний пункт). "Міли", виступало,
 похвалити". В цей час з-за Дніпра по Київ вий
 Корсенько (В. Володимирівна) летіти згоді Німці -
 15 машин і кені Четирьохкучинька. Мі перші не
 камуфлі жодної боєвої. А з цих один камуфлі і по-
 прав і камуфлі вийшли заводу, зруйнували, вийшли
 затаї з лагу. Розповідали про це з захочешилля -
 одна боєва і там було!

Про перекладу:

"Київ з захочешилля сажени, коли проривали наг
 Каблом німецькі літаки, були певні, що Київ не буржуї
 ніколи руйнували Київ. Київ там вони і сажени.
 Київ зруйнували жидо-буржуї."

Не "отважно матеріал сажено там, що і показувати
 із незручно". Можливо це почалося і там, бо, згадує,

Спогади киянина Михайла Ясинського про початок війни та оборону Києва.
 Державний архів Київської області, Ф. Р-2412, оп. 2, спр. 52, арк. 11 зв.

22/VI - 1941. Київ. № 12

Приблизно о 7 го ранку над Потоєм Комінформом
 потім рв'ячи в собі тарилочки зварюди - лютим німцям
 літати. Їх одсирітовати землію. Але я не придав цьому
 особливому значіння, бо того ж мені здавалося, що по відбу-
 ванні навітряні повітряні масиви. Куди ж ти в
 гурті я не вийшов, тільки ні з ким співрозмовити не бачив,
 щоб міг би знати більше за мене про новину. Я
 сидів в Ташироном на Арсенівській з ким, щоб так
 купити речі з їжею й інформ в Толосію. Була
 неділя - вихідний день. О 12 год. в Таширономі засіли
 нові журналісти привога. Особливо бранетних бачо на
 білоруських публіки не соравила. Візуальне привога
 і раїзіє... Правда міліціонер випроваджує гурт
 з Крамничі знамо режисію, кім з'являю, навіть
 тих, кого вже з часом свіже у гурті за Кавбалею
 Потоєм виходити тию, майже свотію. Ми
 стрієнка чашки публіки по іміт хвилюю
 розвідкам, що на Потої в баче забиті й ін.

Спогади киянина Михайла Ясинського про початок війни та оборону Києва.
 Державний архів Київської області, Ф. Р-2412, оп. 2, спр. 52, арк. 12.

1205
 Коли виходили з Крамлю, саме висловлював про-
 мову про раду народи. Коли сарди Митрополита...
 Я зрозумів — дійсно війна...
 Коли турки хотіли великою нагодою не було сподіватися.
 Добудувалися виступи військових не було. Кривавіша
 зустріч відбулася про війну, як про таку несподівану.
 Призначили, коли турки перейшли до Києва, коли вийшли
 Полковник, Київ сарди про мову про те же Митрополита
 з політичного тубоного...
 Для переказу:
 "Ще населення Києва факт потім у солов'яки-ні-
 мецької війни (20/11-11/11) відразу від побудували мову,
 про вагу було обстріляти з землями німецькими літаків
 над Києвом. Коли вийшли, що по радіо було повідомлено про мову
 Митрополита, що він вразив різні турки: про війну на
 Бахмалі і М. Митрополита "виправдані" митрополита..."

Спогади киянина Михайла Ясинського про початок війни та оборону Києва.
 Державний архів Київської області, Ф. Р-2412, оп. 2, спр. 52, арк. 12 зв.

Перегорнемо сторінки спогадів киянина Ясинського (у цитатах збережено стиль та орфографію документа):

22.06.1941

Приблизно о 7 год. ранку над Постом-Волинським почали рватись в небі гарматні знаряди – летіли німецькі літаки. Їх обстрілювали зенітки. Але я не придав цьому особливого значення, бо чогось мені здалось, що відбуваються навчальні повітряні маневри. В той день в черзі я не стояв, отже ні з ким стороннім не бачився, хто міг би знати більше за мене про новини. Я пішов в гастроном на Хрещатик з тим, щоб там купити де-що з їжі й поїхати в Голосіїв. Була неділя – вихідний день. О 12год. в гастрономі застала повітряна тривога. Особливого враження вона на більшість публіки не справила. Відбувались тривоги і раніше (учбові – *О. Б.*)... Правда міліціонер випроваджував усіх з крамниць значно ретельніше, ніж звичайно, навіть тих, хто вже з чеком стояв у черзі за ковбасою. Почали виходити чинно, майже спокійно...розповідали, що на Подолі є вже забиті...

Коли виходили з крамниць, саме виголошував промову голова ради народних комісарів Молотов...

Я зрозумів – дійсно війна”⁷.

Далі спогади М. Ясинського охоплюють визначені періоди або їх зміст, характеризують назви, і тільки день 19.09.1941, коли у Київ увійшли німці, виділений ним окремо:

23.06. – 8.07.1941

“Установи продовжували працювати майже безперебійно. Лише масова мобілізація внесла зміни в складі робітників..., характері роботи...”

Прилітали німецькі літаки, кидали бомби. Одного ранку ледве зішло сонце, з боку Печерська по лінії бульв. Шевченка пролітали німецькі бомбовози. Їх було 20...⁸

8.07. – 9.07.1941

“Ніч з 8-го на 9-те липня була дуже тривожна... Почали палити різні документи, над Києвом стояв дим, в повітрі носились клапті перегорілого та недогорілого паперу, по вулицях і тротуарах вітер носив ті ж чорні клапті. Палили партійні, професійні матеріали, канцелярські, бухгалтерські... Накази, персональні справи...Нищення документів тривало днів три-чотири...”⁹

Евакуація

“Від’їзд з Києва почався...ще до 8.07., з 8-го став дуже помітним, з 6.08. перейшов у масовий...Квартири залишали з усім, що там було...”¹⁰

Ніч з 18.09. на 19.09.1941

“На вулицях багато народу. В місті вибухи. Горить вантажна станція, зав. “Більшовик”...Небо в загравах. Грабують крамниці, квартири

втікачів. Несуть портфелі, відрами вино, мішки борошна. Голосно розповідають один одному про “успіхи”. “Активізувались” навіть дехто з сестер і внуків академіків, дочок поетес, телефоністки, прибиральниці... Це ті, що сприйняли ще з перших років ХХ стор. гасло :

“Нам байдуже – чи зло, чи добро –
То все прояви природи одної...”

“Дехто ночує в бомбосховищах... Дехто плаче. Де причина поразки? Гнитючий настрій!...”¹¹

19.09.1941.

“На Хрещатику людей мало. В гастрономі лише краби по 6 крб.... крик:

“Зірвали Критий ринок!” (брехня). Несуть радіоприймачі... Тема про грабування – найактуальніша...

Коло 2-ої години дня з бульв. Шевченка по вул. Франка проїхала машина. Кулемет ішов за машиною причеплений. На машині німці... Через півгодини – німецький мотоцикліст з вул. Фундукл. (Фундуклеївської, в радянські часи – Леніна, нині – Богдана Хмельницького – О. Б.) в бік бульвара Шевченка.

Київська публіка перед тим дуже хвилювалась... грабунки – все це наводило жах. Боялись наступної ночі. Коли проїздили німці, люди стояли коло воріт, коло парадних дверей... Стало легше дихати...”¹²

Чи легко дихалось киянам під час німецької окупації міста Києва – це вже інше питання – концтабори для радянських військовополонених в Дарниці, на Сирці та вулиці Керосинній, Бабин Яр, масові розстріли заручників за дії підпільників і навіть ліквідація самого музею-архіву як такого, що не виправдав надії окупантів, але все це було пізніше. Ніхто з киян, що залишились в місті, цього не знав та і не міг знати наперед.

¹ Держархів Київської обл., ф. Р-2412, оп. 2, спр. 244, арк. 43.

² Музей-архів Переходової доби. Пофондовий путівник. Укладач Ольга Беляя. – К., 2002, с. 11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 3206, оп. 5, спр. 1, арк. 84–87. Там само, оп. 295, спр. 8167, арк. 1.

³ Держархів Київської обл., ф. Р-2412, оп. 2, спр. 198, арк. 1–12 зв.

⁴ Там само, оп. 1, спр. 29, арк. 2, 28–29.

⁵ Тоді Держархів Київської обл. носив назву Київського обласного державного архіву. Науково-довідковий апарат архіву: справа фонду Р-910.

⁶ Там само, справа фонду Р-2412. Перше надходження до архіву матеріалів МАПД датоване жовтнем 1945 р.

⁷ Держархів Київської обл., ф. Р-2414, оп. 2, спр. 198, арк. 12–12 зв.

⁸ Там само, арк. 11–11 зв.

⁹ Там само, арк. 10–10 зв.

¹⁰ Там само, арк. 8 зв.

¹¹ Там само, арк. 3 зв.–3.

¹² Там само, арк. 3, 2, 2 зв.

Впервые публикуется документ из архивного фонда “Музей-архив Переходной эпохи Киевской городской управы”, который позволяет взглянуть на события первых месяцев Великой Отечественной войны в столице Украины глазами киевлянина Н. Ясинского. Однако, читая его воспоминания, нужно учитывать, что писались они во время немецкой оккупации города для демонстрации на документальной выставке, которая готовилась в экспозиции музея-архива под патронатом оккупантов.

Ключевые слова: Государственный архив Киевской области; музей-архив Переходной эпохи; воспоминания; война; Киев; немецкая оккупация.

There is published the document of the “Museum Archives of the Transition Period of Kyiv City Council” fond, that allows to see the first months events of Great Patriotic War in the capital of Ukraine by the eyes of average kyivan M.Yasyns’kyi. But reading his memories we should remember that he wrote them under the Nazi occupation for the documentation exhibition, prepared in the exposition of Museum Archives by occupants.

Keywords: The State Archives of Kyiv Region; the Museum Archives of Transition Period; memories; the war; Kyiv; Nazi occupation.